

De criticus neemt pauze

DOOR BOBBY DEKKER, JANUARI 2014

“The world is a complex place. As a designer you will have to deal with a range of social, economic and cultural interests”, schrijft Design Academy Eindhoven (DAE) op haar website over de rol van een designer¹ in het kader van de bachelor-opleiding. “You will operate amid a lot of forces and interests. Time and again you will have to consider the pros and cons. Because each design process will see you stumbling upon dilemmas in the fields of sustainability, aesthetics, user-friendliness and production costs.”

Dit essay gaat over designkritiek en de vraag of dit vakgebied een eigen plaats zou moeten krijgen in het curriculum van de opleiding tot designer. De aanleiding: een door Danielle Arets georganiseerde dag omtrent Design Criticism, waarin een selecte groep van belangstellenden en experts aan de hand van lezingen, workshops en een debat met elkaar in gesprek is gegaan over dit onderwerp. Om mijn visie uiteen te kunnen zetten, ga ik in op de rol die design speelt in de hedendaagse wereld en hoe designkritiek hier in staat; wat dat in mijn ogen betekent voor een designer; wat dit betekent voor de opleiding tot designer; hoe DAE deze rol ziet en hoe ik dat ervaar als student.

In onze hedendaagse (westerse) samenleving is design inmiddels onmisbaar. Design bevindt zich op de grenzen van zowel sociaal-maatschappelijke disciplines als culturele disciplines zoals (moderne) kunst en architectuur en bestrijkt zo een breed domein dat nog altijd groeit. De positie en het imago dat design tegenwoordig heeft, is echter nog maar een jong gegeven. Mede door de industriële revolutie en het kapitalisme en massa-consumptie, is design niet langer een toegepaste kunstnijverheid, maar kan het feitelijk alles zijn; zowel een tandenborstel als een festival kunnen een designproduct zijn. Design is niet enkel voor een selecte groep; design is voor en van iedereen en heeft daarmee een enorme reikwijdte. De uiting van deze jonge tak doet aan de oppervlakte niet onder van de kunst en de architectuur. Maar als discipline *an sich*, heeft het zich nog niet op alle fronten even sterk weten te manifesteren. Ter illustratie een citaat uit de IT-wereld, waar toonaangevende voorspellers verwachten dat design als discipline zich sterker zal ontwikkelen:

Design is already part of the IT vocabulary. Functional design. Technical design. Detail design. User interface (UI) design. And, more recently, user experience (UX) design. Throughout its history, however, design has generally remained a discrete set of deliverables or project phases, completed by specialized teams at distinct points during a project's lifecycle. Individual facets of design have reflected little understanding of other related project activities, much less the broader context of the business vision and expected outcomes. (Nelson Kunkel, 2013²)

NOODZAAK EN MANIFESTATIE VAN KRITIEK

Het brede domein van design levert visueel en in de producten weinig problemen op, maar zorgt er wel voor dat het betrekken van critici niet zo eenvoudig is. Zonder kritiek kan er geen discipline zijn, schreef de Italiaanse ontwerper Massimo Vignelli in 1983³, waarmee hij pleit voor gespecialiseerde designcritici, die met hun expertise bijdragen aan het erkennen van design als professie en discipline. In de kunst en architectuur is de kritiek al een belangrijk deel van de discipline. Er zijn tal van voorbeeld-publicaties te vinden, er hebben zich 'conventies' gevormd en in de meeste theoretische kunstopleidingen wordt de kans geboden om te specialiseren als kunstcriticus. Designcritici komen tot nu toe voort uit verschillende opleidingen; één

¹ Om verwarring te voorkomen, vertaal ik dit woord niet, 'design' of 'designer' laat zich niet zo eenvoudig naar het Nederlands vertalen.

² “Design as a discipline”, *Tech Trends 2013*, Nelson Kunkel, National Creative Director bij Deloitte Digital, 2013

³ Originele publicatie in *Graphis Annual 83/84*, Zurich, 1983.

logische vooropleiding lijkt er nog niet echt te zijn. Momenteel is de master opleiding *Design Criticism (D-Crit)* aan de School of Visual Arts in New York ⁴ de enige opleiding die zich volledig richt op het vak designkritiek. Dit betekent echter niet dat D-Crit een antwoord heeft op alle vraagstukken die er nog open liggen omtrent het vak. De eerste alumni verlieten de opleiding in 2010 en met elke nieuwe lichting worden er stappen gemaakt in het onderwijs, laat afdelingshoofd Alice Twemlow⁵ weten op de D-Crit website: "With the release of each year's flock of graduates, I see the priorities and the very definition of design criticism being both expanded and refocused." Maar ondanks deze positieve resultaten, ziet Twemlow ook 'obstakels' omtrent het vak. Ze noemt als voorbeeld het bestuderen van een 'in-motion' design. Als je onderwerp niet dood is, maar nog evolueert onder je handen, vraagt dat om een andere onderzoeksmethode, waar nog mee wordt geëxperimenteerd. Dit 'probleem' is ook toepasbaar op het definiëren van een enigszins universele taal of methode voor design(kritiek). Disciplines als kunst en architectuur hebben zich in een aantal eeuwen 'rustig' kunnen ontwikkelen, design lijkt daar geen tijd (meer) voor te hebben of krijgen.

Het is echter niet zo dat design vanuit het niets start. Dat design allerlei raakvlakken met andere disciplines heeft, kent ook voordelen. Zo kan een deel van de reeds gevestigde 'conventies' in verschillende velden worden toegepast op design. De vraag is wel: wat neem je wel en wat neem je niet mee? Dat de meningen hierover sterk uiteen kunnen lopen, was goed te merken tijdens de workshop van de professionals en het debat met de leerlingen. Opvallend vaak bleef de discussie steken op een 'welles-nietes' met betrekking tot de noodzaak van het geschreven woord.

In haar lezing wijdde Twemlow uit over een hoogoplopende discussie die zich in de jaren '70 van de vorige eeuw afspeelde tussen de 'oude' en 'nieuwe' generatie van critici.⁶ 'Ze spraken elkaars taal niet - hadden een andere vocabulaire', was de conclusie van het conflict. Dat er zo lang bij dit moment werd stilgestaan verbaasde me in eerste instantie, omdat Twemlow zo bij de tijd lijkt in haar opvattingen. Haar vernieuwende blik leek te schuren met de hippies die we tegenwoordig alleen kennen uit de jeugdfoto's van onze ouders. Achteraf gezien is het echter precies wat er op dit moment ook aan de hand is en realiseerde ik me dat ze een mooi vergelijk trok.

Een van de belangrijkste discussiepunten in de bepaling van wat er mee wordt genomen uit de kritiek-cultuur van andere disciplines gaat over de taal die er gesproken moet worden en de 'vocabulaire' die daarbij wordt gebruikt. En vooral: hoe komt de taal tot uiting? Is designkritiek - zoals kunst- en architectuurkritiek van oudsher - per definitie een verhaal van woorden op papier (in de vorm van bijvoorbeeld een essay, column, review), of kan dat ook anders? Workshop-leider Bernard Colenbrander⁷ neemt in de workshop duidelijk het standpunt in van de 'oude garde' en stelt dat kritiek per definitie de vorm van een 'correct' wetenschappelijk artikel moet hebben en dat elke andere vorm amateurkritiek is. Twemlow noemt dit 'armchair'-criticism en refereert aan critici zoals Colenbrander als 'lonely critics'. D-Crit wil dat zoveel mogelijk vermijden. Twemlow pleit voor critici die hun stoel uitkomen om een verhaal te halen en om het verhaal te vertellen, hoe anders kan je mee gaan met een discipline die zelf ook 'in motion' is? Tegenover de lange en degelijke essays van

⁴ *Design Criticism* is een afdeling van Master of Fine Arts aan de School of Visual Arts in New York City. Deze afdeling werd door Alice Twemlow en Steven Heller opgericht in 2006. Twemlow werd hoofd van de afdeling. In het najaar van 2008 startte de eerste 15 studenten het twee jaar durende programma.

⁵ Alice Twemlow is hoofd en mede-oprichter van D-Crit sinds 2006. Daarnaast schrijft ze onder andere voor *Design Observer*, *The New York Times Magazine* en *Eye*. Ook organiseert en geeft ze conferenties en lezingen over design. Twemlow werd op 18 december uitgenodigd om kennis te delen bij de workshop en in de vorm van een lezing voor DAE studenten: "Design Criticism: Alive and kicking?"

⁶ Deze discussie vond plaats in juni 1970 tijdens de International Design Conference in Aspen, Colorado. Twemlow haalt in de lezing een artikel aan dat zij hierover in 2008 schreef: "A Look Back at Aspen, 1970", *Design and Culture* Vol1, No1 (March 2009).

⁷ Prof. Dr. B.J.F. Colenbrander (1956) is sinds 2005 hoogleraar architectuurgeschiedenis en -theorie aan de faculteit bouwkunde van de Technische Universiteit Eindhoven. Sinds 1981 verschijnen er geregeld wetenschappelijke publicaties van Colenbrander's hand. Hij werkte onder andere voor Stichting Architecturalia, Stimuleringsfonds voor Architectuur en NAI. In 2002 ontving hij de Pierre Bayle-prijs voor de architectuurkritiek.

de 'oude garde' waartoe Colenbrander zichzelf rekent, zet Twemlow lessen in twitteren en social media die er op D-Crit worden gegeven.⁸

In het debat dat volgt op de lezing, claimt een student van DAE dat zijn generatie 'de interesse voor woorden volledig heeft verloren'. Waarna wordt gesteld dat de 'pinterest'-collecties (een internet platform waar je alle plaatjes die je 'liked' samen kan zien) die hij maakt ook een vorm kunnen zijn van designkritiek.

Een essay, een plaatjes-collectie en alles daartussenin... als designkritiek zoveel vormen naast elkaar kent, wat betekent dat dan voor de conventies, voor het vakgebied?

Although I still read many good critical articles and publications, which enlighten me, I do see that today, there is less room for sound, argumentative, testing, questioning criticism. It won't surprise you that I say, as former editor of a critical design magazine that went bankrupt, that I regret this – the space, both cultural and physical, for critical reflection is becoming tighter and shallower. Criticism is more and more instrumentalized for economical purposes, which distracts from its essential function of 'falsifier' of accepted opinions. (Max Bruinsma, 'How and what to criticize?')

In een blog op www.deArchitect.nl vraagt Marit Overbeek (criticus in de wereld van interieurontwerp en meubelontwerp) zich af of designkritiek ten dode opgeschreven is of dat het internet mogelijk nieuwe kansen biedt. Aanleiding voor de blog is de prijsvraag voor de beste architectuur- en designkritiek, het Pruys Bekaertprogramma⁹. Dit programma is gebaseerd op de idee dat geschreven kritiek helpt het vak verder te brengen, ze helpt om te reflecteren en gedachten uit te bouwen. In (kritische) beschouwingen kunnen aanleidingen en ideeën opgeworpen en verder ontwikkeld worden, of ter inspiratie dienen.

In de gesprekken die Overbeek noteert tussen verscheidene aanwezige designcritici, blijkt ook dat er veel twijfel bestaat over de beste vorm waarin de kritiek wordt geleverd. Het medium 'drukwerk' dat eeuwenlang de meest gangbare vorm voor kritiek was, wordt grotendeels overgenomen door een nieuwe digitale vorm van publiceren. Deze verandering heeft een grote invloed op de rol van de criticus en de vorm en inhoud van de kritiek. Bestaande factoren worden meer of minder belangrijk (het gebruik van beeld, lengte van de teksten, de snelheid van publicatie), maar er komen ook nieuwe factoren bij. Hoe onderscheidt de professional zich van de overschreeuwende massa en hoe verdien je je geld?

DE CRITICUS

In het woordenboek wordt een criticus beschreven als een 'beoordelaar'. Verwant aan criticus zijn woorden als 'tot oordelen bevoegd', 'onderscheiden', 'rechter' en 'beslissend'. Een criticus is dus iemand die iets beoordeelt op zijn waarde of kwaliteit.

Feitelijk zou iedereen (zelfbevoegd) beoordelaar kunnen zijn. Toch gaat men er doorgaans vanuit dat een *beroepscriticus* zich onderscheidt van de *amateurcriticus*. "*A criticus should know what he's talking about on a slightly deeper level than its guts.*" (Max Bruinsma, 'How and what to criticize?')

De criticus heeft een brede, doch algemene kennis van design en de context waarin het zich bevindt. Deze kennis dient wel meer te zijn dan die van de amateur criticus (onder amateurs zijn verschillende gradaties, maar vaak wordt er hier vanuit het gevoel beoordeeld zonder relevante vooropleidingen). Het is de taak aan de criticus om het bekritiseerde enigszins objectief te kunnen ontleden en bevragen. Hiervoor zal dus een analytische, ruime blik nodig zijn en de nodige 'tools' om hier een vorm aan te geven.

⁸ In het D-Crit curriculum worden onder andere vakken als "The Online Media Workshop" en "Online Publishing" gegeven door Elizabeth Spiers (voormalig editor-in-chief bij New York Observer).

⁹ *Het Pruys-Bekaertprogramma* is opgezet ter bevordering van de dialoog tussen ontwerper, criticus en 'het grote publiek' over de betekenis van ontwerpen en is vernoemd naar de schrijvende ontwerper Simon Mari Pruys en de architect en publicist Geert Bekaert. Het is een landelijk initiatief, ontstaan in Rotterdam.

Daarnaast denk ik dat de designcriticus niet teveel verward mag worden met een kunstcriticus, omdat de designcriticus een zekere 'verantwoordelijkheid' heeft, die minder toepasbaar is op de kunstcriticus. Design wordt namelijk voor mensen gemaakt en gebruikt en wordt in grote getale geproduceerd. Als kunst wordt bekritiseerd, zal dit maar voor een selecte groep van mensen verandering teweegbrengen (op korte termijn in ieder geval). Als de designcriticus echter een 'goede' kritiek levert op een ontwerp, bijvoorbeeld: "*Er is gebruik gemaakt van plastic, dat is slecht voor het milieu en je moet je afvragen hoe verantwoord dat is*", dan zal er een volgende keer wellicht voor een duurzamer materiaal worden gekozen, omdat de ontwerp-wereld wordt opgeschud en de consument het product niet meer wil kopen, en kan er zo dus werkelijk iets veranderen. Maar ook 'goede' ontwerpen die door een goede kritiek meer onder aandacht komen, kunnen hier van profiteren. Neem bijvoorbeeld de Mine Kafon van DAE-alumni Massoud Hassani¹⁰. Dit afstudeerproject is de wereld rond gegaan dankzij een stroom van artikelen, verwijzingen en interviews. Mede door al de aandacht, zijn er meer mogelijkheden om zijn project zo snel mogelijk toepasbaar te maken; iets wat waarschijnlijk niet was gebeurd als zijn ontwerp anoniem en ongenoemd was gebleven. Maar ook de recente trends rondom 'sustainable design' zijn op gang gekomen doordat 'groene' producten zo veel en zo vaak worden geprezen, dat het de standaard is geworden.

De designer, de criticus en de consument staan in nauwe verbondenheid met elkaar. Zij kunnen continue 'vraag' en 'aanbod' sturen in gewenste richtingen.

DE DESIGNER

Een designer begint nooit met een leeg canvas, maar staat altijd in een directe relatie tot iets anders: een product of proces dat mooier of beter kan; of een antwoord op een vraag waar nog geen antwoord op is. Een ontwerp start dus eigenlijk altijd met een 'kritische blik': "*Waarom drinken kopjes nooit lekker?*" Of: "*Waarom heb ik niks om uit te drinken?*" De oplossing die je voor zo'n vraagstelling geeft, is eigenlijk (indirect) een toegepaste kritiek.

Kan een designer een designcriticus zijn? De kennis van design is aanwezig, en ook de kritische blik moet aanwezig zijn om designer te zijn. Maar deze kritische blik moet nog wat beter bekeken worden. De basis-kritische blik die er nodig is om een ontwerper te zijn, is niet dezelfde kritische blik die je van een criticus verwacht. En ook de kritiek die een designer levert is niet helemaal gelijk aan die van een criticus.

Overigens blijkt nogal eens dat het woord 'kritiek' tot verwarring kan leiden (zowel in het Engels als Nederlands), omdat het veelal in verband wordt gebracht met iets negatiefs en persoonlijks. Als de kritiek 'goed' is verwoord, zou het moeten stimuleren, analyseren, provoceren en inspireren. En daarbij draagt het bij aan een designcultuur — niet enkel aan het persoonlijke ego van de designer. In kritiek is het taak van zowel criticus als bekritiseerde, om het geen persoonlijke kwestie te maken. Aan de kant van de criticus ligt dat al in de 'taak' van het vak verborgen: een objectieve en analyserende uiteenzetting waarbij het gaat om het product en de context en dus niet om de designer zelf.

Als praktiserende designer zit je midden in het design en kan je eigenlijk niet de rol van criticus aannemen, omdat je niet geheel objectief kan zijn. Zeker wanneer je nog op school zit. Dan heb je ook de expert-rol nog niet - die is nog in ontwikkeling. Er mist een afstand en breedte. Het ontvangen van kritiek is wel iets wat in de opleiding al kan worden geoefend. In de ontvangst van de kritiek moet de designer zorgen dat het niet persoonlijk wordt opgevat. Door het individuele karakter van een opleiding, is kritiek van docenten en medeleerlingen vaak eerder persoonlijke feedback dan 'goede kritiek', maar kritiek is er genoeg in de buitenwereld. Wat kan je als designer halen uit een kritiek. Welke soorten zijn er, hoe uiten deze zich en waarop is het gericht?

¹⁰ In 2011 studeerde Massoud Hassani (1983) af met Mine Kafon, een goedkope, windgestuurde mijnruimer.

DE STUDENT

Als je tot designcriticus wordt opgeleid, wat leer je dan? In het D-Crit-programma, worden studenten opgeleid *"to interrogate and evaluate design in its social and environmental implications, and to experiment with ways to engage design criticism's publics. D-Crit students learn how to build an argument, develop a critical stance and hone a writerly voice. D-Crit program seeks to cultivate design criticism as a discipline and contribute to design discourse with new writing and thanking that challenges and inspires."* Het lijkt dus vooral te gaan over hoe je design moet vinden, hoe je het moet lezen, hoe je het moet onderzoeken en beoordelen, hoe je kritisch moet denken, de omgeving en manier om te verwoorden. Het laat ook zien dat het 'doel' van de kritiek is om uit te dagen en te inspireren. Maar het belangrijkste is dat er in zekere zin van buitenaf (ook van binnenuit is er een afstand) naar design wordt gekeken. D-critters maken er geen volledig deel van uit.

Ik denk dat hoger onderwijs er is als een soort voorproefje van het leven. Je wordt je bewust gemaakt van alles dat er speelt in je vakgebied en je kan zien (en ervaren) welke 'tools' je zoal kan gebruiken. Er zijn mensen die uiteindelijk puur uitvoerende functies zullen bewandelen, maar er zijn er ook die zich meer op management of concept richten. Daarom denk ik dat het goed zou zijn om ook de optie tot 'kritiek' te geven. En daarbij ook buiten de grenzen van het 'gewone' design te gaan. Het is duidelijk geworden dat begrippen en onzekerheid daarover, vaak tot verwarring leiden. Maar ik ben er van overtuigd dat een soort bewustwording van je acties, een hoop oplevert. Ook de mogelijkheid om te discussiëren. Naast dat een school in staat zou moeten zijn om te laten zien wat er allemaal mogelijk is, is het denk ik ook belangrijk om te stimuleren tot nieuwe of alternatieve vormen.

De design-studenten zijn de designers van de toekomst. Zij kunnen het beste bekijken wat er gedaan moet worden. En waar behoefte aan is.

DESIGN ACADEMY EINDHOVEN

Op de website van de DAE staat dat de designers die aan de Academy afstuderen *"particularly giften conceptualists"* zijn. *"Wherever they end up, whatever they do, their main weapon is conceptual thinking. It allows them to ask critical questions about existing things and to introduce new approaches and to design from a bird's eye view. Both with regard to design and research they know what they want and what they can do. They know their strengths and have charted their skills and their limitations. Autonomy and originality are their trade mark."* Verder vind de Academy dat de "excellence" van de school ligt in het feit dat de designers worden getraind om zich bewust te zijn van de "social implications" van hun designs.

Er wordt studenten geleerd te kijken naar wat ze zijn en willen en hoe ze hun ideeën vorm kunnen geven. Er wordt gevraagd vragen te stellen aan dat wat 'gewoon' is. En de studenten krijgen een variëteit aan 'tools' aangeleerd die gebruikt kunnen worden om hun 'conceptual thinking' vorm te geven. Deze tools gaan van presenteren tot materiaalbewerking.

De focus op het aanleren van alle tools, laat weinig ruimte over voor eigen invulling, iets wat vrij uniek is in kunst- en designopleidingen. Het eerste 'eigen' project (zonder opdracht) is op DAE het afstudeerwerk, in vele andere opleidingen komt dit al veel eerder aan bod.

DAE leidt op tot designer, niet tot designcriticus. Er is in het curriculum veel en lang aandacht voor het 'wordingsproces' van een designer en die aandacht is strak gestructureerd. De weken zijn opgebouwd uit losse vakken die ieder hun eigen specialiteit en aandacht nodig hebben en ieder voor zich een enorme tijdsinspanning vragen. DAE wil de studenten in een zo breed mogelijk spectrum van ervaringen en vaardigheden/kennis brengen, om daarmee het vak volledig onder de knie te krijgen.

Kritisch denken en kijken hoort hier natuurlijk ook bij, maar heeft, en kan, zich niet volledig ontwikkelen. Doordat er eigenlijk altijd een bepaalde beperking aanwezig is (een opdracht, een docent, een thema), kan de kritische blik in het schoolklimaat niet volledig en persoonlijk ontwikkeld worden.

Tijdens de open dag, de dag waarop het debat plaats vond, leidde ik Alice Twemlow rond door de school. Het voelde vreemd om een indruk van de school te geven op het moment dat het volgebouwd stond met 'pronkstukken' die netjes op mooie blokken waren uitgesteld. Deze pronkstukken moesten een impressie van de school geven. Maar als het schoolbestuur bepaalt om het mooiste werk van haar beste leerlingen te tonen aan toekomstige nieuwe studenten, hoe kritisch verwachten ze de toekomstige student dan te zijn? Het schoolbestuur doet zich voor als een trotse, beschermende ouder die haar kind niet zelf laat spreken en voortdurend zegt wat het beste voor het kind is.

Het ouder-kind fenomeen komt vaak terug in onderlinge discussies met studenten. Dat hoeft niet altijd verkeerd te zijn, maar is wel bepalend. De extreme focus op het beheersen van het vak, het behalen van alle studiepunten en de daarbij komende werkdruk en prestatiecultuur onder studenten, zorgt weliswaar voor 'perfecte' afgestudeerden die stuk voor stuk aan het DAE-ideaalbeeld voldoen. Maar volledige controle is wel contraproductief met het ontwikkelen van een kritische geest. Punten halen, uren maken en afvinken - de opleidingscultuur heeft de overhand gekregen boven de ontwikkelingscultuur die draait op ruimte, tijd en reflectie om talenten te ontdekken en de geest te vormen op een persoonlijke manier en niet volgens een protocol. DAE zegt conceptuele persoonlijkheden af te leveren, maar dat stemt niet met de manier waarop er wordt lesgegeven.

KAN DAE TOT DESIGNCRITICI OPLEIDEN?

Ik denk dat er op dit moment alleen potentiële critici worden opgeleid. Het design-gedeelte is aanwezig na vier jaar bachelor, maar het kritisch denken kan pas als er tijd en ruimte is. Op dit moment is dat pas na de opleiding.

De meest kritische gedachten heb ik in de afgelopen jaren gehoord tijdens Snor-bijeenkomsten. Leerlingen die zich bij de schoolkrant hebben aangesloten, komen op donderdagen bijeen in een cafe en discussiëren over dat wat er in de wandelgangen speelt. Hoe komt het dat er in dat cafe zoveel sterke stemmen te horen zijn, maar dat het in de lessen bij 'oh leuk' blijft? Ik denk dat het te maken heeft met de eerder genoemde vrijheid.

De kritische geest is aanwezig, maar als er vijf opdrachten in een week moeten worden afgerond, is het makkelijker om gewoon te doen wat de docent van je verwacht, zodat de punten worden gehaald. Pas als de druk van presteren en afwerken weg is, worden er eigen gedachten gevormd.

Toch broeit er wel van alles onder het oppervlak. De student die zich niet bewust was dat hij designkritiek creëerde met zijn *pinterest-board* is hier een voorbeeld van. Pogingen om het onderbewuste naar boven te halen, komen van zowel student als organisatie. Studenten zoeken naar manieren om zich intellectueel te ontwikkelen en meningen te vormen, en ook vanuit de school worden er pogingen gedaan om 'het gesprek' op gang te brengen en ruimtes te bieden - zoals de plannen voor een lesprogramma voor designkritiek.

De criticus is een buitenstaander onder de designers en zal dus niet gevormd kunnen worden aan de tafels waar de lijst van 'design skills' wordt afgewerkt. De criticus komt tot leven als de designer pauze neemt van het design vak.

Een lange pauze met als enige regel: probeer geen punten te halen. Dat zou de manier zijn om designcritici op DAE op te leiden.